

Wanda Krystyna Roman

"Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego",
Ryszard Taradejna, Małgorzata Taradejna, Toruń 2003 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 6, 426-429

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard i Małgorzata Taradejna, *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003, ss. 368.

Zdecydowana większość społeczeństwa nie ma i nie musi mieć dostępu do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową. Dotyczy to nawet osób zajmujących wysoką pozycję w życiu politycznym i gospodarczym kraju. Ale oprócz tajemnicy państwowej i służbowej jest wiele innych prawnie chronionych. Wszyscy, w różnych momentach życia i pracy, spotykamy się z obowiązkiem przestrzegania tajemnic związanych z wykonywaniem określonych zawodów, z pracą w niektórych instytucjach czy pełnieniem funkcji społecznej. Fakt ten ma miejsce wówczas, kiedy sami mamy obowiązek dochowania tajemnicy albo kiedy nasze tajemnice – osobiste lub zawodowe – powierzamy innym osobom, których działalność regulują odpowiednie przepisy prawa.

Ryszard Taradejna, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, długoletni pracownik administracji publicznej, uczestnik prac legislacyjnych nad projektem ustawy o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej oraz Małgorzata Taradejna są wysoce kompetentnymi autorami w kwestii ochrony informacji i dostępu do informacji publicznej. Ich książka ukazuje, że tajemnica państwowa i służbowa nie są jedynymi, które występują w polskim prawodawstwie, a także nie są najbardziej powszechnymi. W swojej publikacji, posiadającej wysokie walory nie tylko naukowe, ale i czysto praktyczne, Autorzy uświadamiają czytelnikowi, jak wiele tajemnic nas otacza, z iloma spotykamy się codziennie w prawie każdej sferze życia społecznego i prywatnego oraz z jakimi konsekwencjami prawnymi w związku z powyższym należy się liczyć. Publikacja ta jest cenna nie tylko dla przedstawicieli odpowiednich instytucji i zawodów, których nieodłączną częścią jest przestrzeganie obowiązku zachowania tajemnicy, ale również dla przeciętnego czytelnika, ponieważ uświadamia prawa do jej zachowywania w życiu prywatnym, zawodowym i społecznym. Jednym z ważnych celów publikacji jest ukazanie, jak wiele regulacji prawnych może służyć ochronie naszych tajemnic, jeżeli potrafimy z nich w odpowiedni sposób skorzystać.

Omawiana publikacja składa się z ośmiu części, przy czym treść zasadnicza zawarta jest w częściach od czwartej do siódmej.

Część pierwsza obejmuje aforyzmy związane z tajemnicami, których wyboru dokonał Kiejstut Szymański.

Część drugą, zatytułowaną „Zamiast wstępu” stanowi fragment rozmowy redaktor Jagienki Wilczak z Ryszardem Taradejną, zamieszczonej w „Polityce” (nr 45 z 7.11.1998 r.), w której zostały poruszone najistotniejsze dla ogółu obywateli kwestie związane z tajemnicą i jej ochroną w Polsce. A więc: czy wierzymy, że nasze tajemnice są należycie chronione przez lekarzy, adwokatów, spowiedników, czy my sami, jako wykonujący konkretny zawód, należycie chronimy tajemnice własne oraz nam powierzone, czy posiadamy tajemnice na tyle cenne, że ktoś zechce je zdobyć i

jakim nakładem kosztów, wreszcie kwestia najważniejsza – jak chronić tajemnice. Ryszard Taradejna z jednej strony zwraca uwagę na dość powszechną nieroztropność, a czasami wręcz bez troskę, jeżeli chodzi o mówienie za dużo, niewłaściwym osobom i w niewłaściwych miejscach, na fakt, że w Polsce nie ma np. dostatecznych zabezpieczeń prawnych odnośnie kontroli zakładania podsłuchów, że wiele regulacji prawnych jest niespójnych, a nawet wzajemnie sprzecznych, czy niezgodnych z Konstytucją RP, a z drugiej strony zaleca zachowanie zdrowego rozsądku – tu zawiera się także odpowiednia wiedza na temat dostępu i zachowania tajemnicy. W tym właśnie może pomóc prezentowana publikacja.

Część trzecia obejmuje rys historyczny polskich regulacji prawnych odnoszących się do ochrony tajemnic w XX wieku. Autorzy przypomnieli, obowiązujące w pierwszych latach istnienia II Rzeczypospolitej, przepisy i kodeksy państw zaborczych, rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 16 lutego 1928 roku i 24 października 1934 roku, a także akty prawne wydane po II wojnie światowej: dekret z 26 października 1949 roku o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej (zawierający definicje obu tajemnic), Kodeks karny z 19 kwietnia 1969 roku, ustawę z 14 grudnia 1982 roku. Więcej miejsca poświęcono pracom nad nową ustawą o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej po zmianach polityczno-ustrojowych w Polsce w 1989 roku, których to prac Ryszard Taradejna był aktywnym uczestnikiem.

Wreszcie dochodzimy do części czwartej, rozpoczynającej główną treść książki, w której omówione zostały – w 24 rozdziałach – tajemnice zawodowe: przedsiębiorstwa, handlowa, bankowa, publicznego obrotu papierami wartościowymi oraz obrotu towarami giełdowymi (tajemnica maklerska), statystyczna, kontroli państwowej, wynalazcza, autorska, adwokacka i radcowska, notarialna i komornika sądowego, doradcy podatkowego i biegłego rewidenta, rzeczoznawców majątkowych, pośredników w obrocie nieruchomościami i zarządców nieruchomościami, funduszy inwestycyjnych, ksiąg rachunkowych, postępowania antymonopolowego, lekarska, skarbowa, pomocy społecznej, obrotu gospodarczego z zagranicą, dziennikarska, spowiedzi, geologiczna i geodezyjna, służby więziennej i żołnierzy. Każda z wymienionych tajemnic została omówiona w taki sposób, aby czytający miał świadomość, że tajemnica powierzana przedstawicielom konkretnych zawodów ma odpowiednie zabezpieczenie prawne. A więc, aby każdy mógł z tych praw korzystać i je egzekwować. W kolejnych punktach, ilustrujących każdą wymienioną tajemnicę, przywołane zostały odpowiednie przepisy odnoszące się do niej wraz z komentarzem. Autorzy wyszli także poza realia bieżące, omawiając zagadnienia związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej i koniecznością dostosowania przepisów do obowiązujących w Unii.

W części piątej, w podobnym układzie jak wcześniej, zaprezentowano inne, prawnie chronione tajemnice: postępowania administracyjnego, akt stanu cywilnego, korespondencji i telekomunikacyjną, postępowania karnego, świadka koronnego, czynności operacyjno-rozpoznawczych, gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji kryminalnych, osób przebywających w zakładach karnych, detektywistyczną, ewidencji kierowców i pojazdów, głosowania w wyborach, wolności sumienia i wyznania, ochrony życia prywatnego i rodzinnego i innych dóbr

osobistych, ubezpieczeń społecznych, majątkowych i osobowych, organizacji społecznych, archiwów, obrad Rady Ministrów i tajemnicę szkolnego dzienniczka.

W sześciu rozdziałach części szóstej przedstawiono zagadnienia związane z obowiązkiem ochrony tajemnicy państwowej i służbowej, wynikającym z postanowień konstytucyjnych, Kodeksu pracy i pragmatyk służbowych. W przepisach konstytucyjnych z 1952 roku, które obowiązywały do roku 1997, znalazły się znamienne słowa o „czujności wobec wrogów narodu” oraz „pilnym strzeżeniu tajemnicy państwowej” jako podstawowych obowiązkach obywatelskich. 22 stycznia 1999 roku weszła w życie ustawa o ochronie informacji niejawnych, w niej określono obowiązek ochrony tajemnicy państwowej i służbowej, natomiast odpowiedzialność karna została zawarta w odpowiednich przepisach Kodeksu karnego. Niezależnie jednak od tych regulacji, o obowiązku przestrzegania tajemnicy państwowej i służbowej informują akty normatywne regulujące stosunek pracy (lub służbowy) lub wykonywanie niektórych zawodów. I tak Autorzy kolejno omawiają: Kodeks pracy, ustawę z 16 września 1982 roku o pracownikach urzędów państwowych, ustawę z 18 grudnia 1998 roku o służbie cywilnej, ustawę z 22 marca 1990 roku o pracownikach samorządowych, ustawę z 29 sierpnia 1997 roku o strażach gminnych, ustawę z 23 grudnia 1994 roku o Najwyższej Izbie Kontroli, ustawę z 30 czerwca 1970 roku o służbie wojskowej, ustawę z 18 grudnia 1998 roku o Instytucie Pamięci Narodowej, Kodeks postępowania administracyjnego, rotę ślubowania niektórych służb i grup zawodowych oraz umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę. W części tej scharakteryzowano przepisy aktualnie obowiązującego Kodeksu karnego (dla celów porównawczych zamieszczono także przepisy Kodeksu karnego z 1969 roku, który utracił moc 1 września 1998 roku). Na uwagę zasługuje interesujące przedstawienie wybranych zagadnień stosowania ustawy o ochronie informacji niejawnych z 22 stycznia 1999 roku wraz z komentarzem, polemiką i odsyłaczami zawartymi w przypisach.

Problematyka dotycząca dostępu do informacji publicznej składa się na część siódmą. W myśl Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Dnia 9 września 2001 roku weszła w życie ustawa o dostępie do informacji publicznej, której treść w całości zawiera rozdział 50. Autorzy wskazują na skutki tej ustawy, która spowodowała wzrost żądań o udostępnienie różnorodnych informacji, kierowanych do różnych organów i jednostek organizacyjnych, a jednocześnie uświadamiają czytelnikowi, że dostęp do informacji nie jest nieograniczony. Albowiem prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu w zakresie i na zasadach określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych, a także ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. W dalszych rozdziałach tej części zaprezentowano inne akty normatywne wprowadzające obowiązek jawności informacji publicznej dotyczące m.in.: jawności informacji o środowisku, jawności finansów publicznych, jawności Krajowego Rejestru Sądowego, jawności i tajemnic Sejmu i Senatu, jawności obrad Trybunału Konstytucyjnego oraz granic tajemnic osób pełniących funkcje publiczne.

Ostatnią, ósmą część publikacji, stanowi dziewięć załączników. Przedstawiono

w nich zagrożenia dla ochrony informacji, przykłady szpiegostwa, użytkowanie telefonów komórkowych – zagrożenia i zalecenia w zakresie bezpieczeństwa, dziesięć zasad przestrzegania tajemnicy wojskowej w armii jednego z państw zachodnich i jej sektorze cywilnym, przykładowe oświadczenie o zobowiązaniu się do zachowania tajemnicy, przykładową informację, że pismo zawiera tajemnice prawnie chronione, wybrane akty normatywne zawierające regulację dotyczącą tajemnic prawnie chronionych (ustawy, akty wykonawcze do ustaw, wewnętrzne akty administracji, akty prawa międzynarodowego, akty prawa kościelnego). Wśród wymienionych załączników warto zwrócić uwagę na pierwszy z nich – zagrożenia dla ochrony informacji, zwłaszcza w kontekście podejmowanych badań historycznych. Otóż Autorzy wymieniają opracowania historyczne naukowe i popularnonaukowe poświęcone działalności wywiadów jako swoiste poradniki, wskazujące, jakie zachowania utrudniają lub ułatwiają zdobycie ważnych informacji.

Starannie wydaną przez Wydawnictwo „Adam Marszałek” publikację, zaopatrzono w bogate przypisy i odsyłacze, a także cenną i obszerną, zawierającą ponad 400 pozycji (w tym obcojęzyczne) bibliografię.

Na zakończenie powtórzmy propozycję Autorów: „na początek Drogi Czytelniku, wybierz w spisie treści kilka rodzajów tajemnicy, które najbardziej mogą Cię dotyczyć i poświęć im trochę czasu. Tego nie musisz uczyć się na pamięć w całości. Ale zawsze warto wiedzieć, że dany problem występuje i umieć znaleźć odpowiedź”. Pomocą służy załącznik 9: *Czy potrafisz chronić swoje tajemnice?* – rodzaj testu złożonego z dziesięciu pytań i trzech odpowiedzi na każde, z których tylko jedna jest prawdziwa. Warto spróbować.

Wanda Krystyna Roman

Joanna Wojdon, *Propaganda polityczna w podręcznikach dla szkół podstawowych Polski Ludowej (1944–1989)*, Toruń 2001, ss. 329.

Propaganda jest jedną z nieodłącznych cech państwa totalitarnego. Za jej pomocą państwo manipuluje społeczeństwem i stara się kształtować pożądane postawy. Dzieci i młodzież, jako osoby o nie do końca ukształtowanych poglądach i postawach, stanowią grupę, która potencjalnie jest najmniej odporna na treści propagandowe i wśród tej grupy indoktrynacja może przynieść największe efekty. Skrzętnie wykorzystywała to partia komunistyczna w Polsce Ludowej, zaopatrując podręczniki dla szkół podstawowych w solidną dawkę treści propagandowych. I właśnie propaganda polityczna w podręcznikach dla szkół podstawowych Polski Ludowej jest tematem pracy Joanny Wojdon. Autorka jest adiunktem w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, a omawiana książka jest oparta na jej pracy doktorskiej.

Jak słusznie zauważyła autorka w powszechnej opinii sądzi się, że propaganda polityczna zdominowała przedmioty humanistyczne. W toku szerokich badań opinia ta została zweryfikowana przez Joannę Wojdon. Analizie poddane zostały podręczniki do języka polskiego, języków obcych, historii, wychowania obywatelskiego,